

การพัฒนาอย่างยั่งยืน

Sustainable Development

ภคบดี ชิวชรัตน์

90.-

การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

กลุ่มสมรรถนะวิชาชีพพื้นฐาน

ISBN 978-616-495-297-3

พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2568

จำนวนที่พิมพ์ 5,000 เล่ม

เรียบเรียงโดย

ภาควดี ขิวขรัตน์

แถมฟรี e-book

แต่ละบทเรียน

ในรูปแบบ QR Code

จัดพิมพ์และจัดจำหน่าย โดย...

บริษัท วังอักษร จำกัด

69/3 ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ 10600

โทร. 0-2472-3293-5 โทรสาร 0-2891-0742 Mobile 08-8585-1521

e-mail : wangaksorn9@gmail.com

Facebook : สำนักพิมพ์ วังอักษร

www.wangaksorn.com

Line ID : wangaksorn

บริษัท วังอักษร จำกัด ขอสงวนลิขสิทธิ์

ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์เพิ่มเติม พ.ศ. 2565

ห้ามมิให้ทำการคัดลอก ตัดแปลง แก้ไขเนื้อหา หรือเผยแพร่ต่อสาธารณชน ไม่ว่ารูปแบบใด

ชื่อและเครื่องหมายการค้าอื่น ๆ ที่อ้างอิงในหนังสือเล่มนี้ เป็นสิทธิโดยชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของแต่ละราย
บริษัทฯ มิได้อ้างความเป็นเจ้าของแต่อย่างใด

ตารางกำหนดการจัดการเรียนรู้ วิชาการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ครั้งที่	รายการ		จำนวนชั่วโมง		
	ทฤษฎี	ปฏิบัติ	ท	ป	รวม
1 - 2	บทเรียนที่ 1 หลักการของศาสตร์พระราชา	ใบกิจกรรมที่ 1.1 หลักการสำคัญขั้นต้น ของศาสตร์พระราชา ใบกิจกรรมที่ 1.2 การวิเคราะห์ศาสตร์ พระราชาตามพระราโชบายของ พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้า เจ้าอยู่หัว	2	4	6
3 - 4	บทเรียนที่ 2 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	ใบกิจกรรมที่ 2.1 การศึกษาพระบรม ราโชวาทที่เกี่ยวกับปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง ใบกิจกรรมที่ 2.2 การจัดทำบอร์ดความรู้ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ใบกิจกรรมที่ 2.3 การออกแบบโมเดล การเกษตรที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง	2	4	6
5 - 6	บทเรียนที่ 3 ศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	ใบกิจกรรมที่ 3.1 วิเคราะห์กรณีศึกษา การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวคิด ศาสตร์พระราชา ใบกิจกรรมที่ 3.2 การออกแบบโครงการ พัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจ พอเพียง ใบกิจกรรมที่ 3.3 การออกแบบการพัฒนา ที่ยั่งยืน	2	4	6
7 - 9	บทเรียนที่ 4 โครงการพระราชดำริ แนวคิด และการดำเนินงาน	ใบกิจกรรมที่ 4.1 การสรุปประเด็นสำคัญ ของแนวพระราชดำริของโครงการต่าง ๆ ใบกิจกรรมที่ 4.2 การออกแบบโครงการ พัฒนาโดยใช้แนวคิดพระราโชบาย สืบสาน รักษา ต่อยอด ใบกิจกรรมที่ 4.3 การประยุกต์ใช้โครงการ พระราชดำรินำมาดำเนินชีวิต	3	6	9

ครั้งที่	รายการ		จำนวนชั่วโมง		
	ทฤษฎี	ปฏิบัติ	ท	ป	รวม
10 - 11	บทเรียนที่ 5 สืบสานโครงการพระราชดำริ ในรัชกาลที่ 10	ใบกิจกรรมที่ 5.1 การวิเคราะห์โครงการ พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ใบกิจกรรมที่ 5.2 การประยุกต์ใช้โครงการ พระราชดำรินำมาดำเนินชีวิตของตนเอง	2	4	6
12 - 14	บทเรียนที่ 6 ศาสตร์พระราชากับการใช้ชีวิต	ใบกิจกรรมที่ 6.1 การประยุกต์ใช้ ศาสตร์พระราชาในชีวิตประจำวัน ใบกิจกรรมที่ 6.2 การประยุกต์ใช้ ศาสตร์พระราชาในการพัฒนาดินแดน และพัฒนาอาชีพ ใบกิจกรรมที่ 6.3 การค้นหาข้อมูลบุคคล ตัวอย่างที่ประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชา ในอาชีพและการดำเนินชีวิต ใบกิจกรรมที่ 6.4 การถอดบทเรียนวิธี ประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชาตามกรณี ของบุคคลตัวอย่าง	3	6	9
15 - 17	บทเรียนที่ 7 การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ด้วยศาสตร์พระราชา	ใบกิจกรรมที่ 7.1 สำรวจและพัฒนา โครงการศาสตร์พระราชาในชุมชน ใบกิจกรรมที่ 7.2 การค้นหาข้อมูล ประเทศอื่น ๆ ที่ประยุกต์ใช้ศาสตร์ พระราชาในการพัฒนาประเทศ ใบกิจกรรมที่ 7.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ประเทศอื่น ๆ ที่ประยุกต์ใช้ศาสตร์ พระราชาในการพัฒนาประเทศ	3	6	9
18	ประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับรายวิชา		1	2	3
รวม			18	36	54

บริษัท วังอักษร จำกัด ได้จัดทำหนังสือวิชา **การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)** เพื่อใช้บูรณาการและประกอบการเรียนการสอน ตามหลักสูตรอาชีวศึกษา (สอศ.) หลักสูตรส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.) และหลักสูตรอุดมศึกษา ผู้สนใจในการพัฒนาการเรียนรู้และทักษะ

หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยเนื้อหาสาระ ใบกิจกรรม แบบฝึกหัด แบบทดสอบคู่ขนาน มีจุดประสงค์ในการยกระดับผู้เรียนให้เรียนทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อเสริมสร้างทักษะ ประสบการณ์ และการประยุกต์ใช้ได้จริง โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพ และกิจนิสัยในการทำงาน เพื่อสร้างสมรรถนะตามความต้องการของสถานประกอบการ เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น 7 บทเรียน คือ บทเรียนที่ 1 หลักการของศาสตร์พระราชา บทเรียนที่ 2 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง บทเรียนที่ 3 ศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน บทเรียนที่ 4 โครงการพระราชดำริแนวคิด และการดำเนินงาน บทเรียนที่ 5 สืบสานโครงการพระราชดำรินี้ในรัชกาลที่ 10 บทเรียนที่ 6 ศาสตร์พระราชากับการใช้ชีวิต บทเรียนที่ 7 การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยศาสตร์พระราชา

หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาที่ทันสมัยตามแผนการพัฒนาศึกษาด้านสมรรถนะวิชาชีพพื้นฐาน สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติและแผนการศึกษาแห่งชาติ เพื่อให้ผู้เรียนมีผลลัพธ์การเรียนรู้และสมรรถนะตามหลักสูตร

ภควดี ชิวชรัตน์

สารบัญ

บทเรียนที่ 1 หลักการของศาสตร์พระราชา..... 1

1.1	ความเป็นมาของศาสตร์พระราชา.....	2
1.2	ความหมายและความสำคัญของศาสตร์พระราชา.....	3
1.3	หลักการที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์พระราชา.....	4
1.4	ประเภทและขั้นตอนหลักการทรงงานของศาสตร์พระราชา.....	5
1.5	ศาสตร์พระราชิตามพระราโชบายของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	13
ใบกิจกรรมที่ 1.1	หลักการสำคัญขั้นต้นของศาสตร์พระราชา.....	17
ใบกิจกรรมที่ 1.2	การวิเคราะห์ศาสตร์พระราชิตามพระราโชบาย ของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	18
	แบบฝึกหัดบทเรียนที่ 1.....	19

บทเรียนที่ 2 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง..... 21

2.1	ความเป็นมาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.....	22
2.2	พระบรมราโชวาทที่เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.....	23
2.3	ความหมายและความสำคัญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.....	26
2.4	แนวความคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.....	27
2.5	เกษตรทฤษฎีใหม่.....	29
2.6	โคก หนอง นา โมเดล.....	32
2.7	ระบบการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.....	38
ใบกิจกรรมที่ 2.1	การศึกษาพระบรมราโชวาทที่เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.....	41
ใบกิจกรรมที่ 2.2	การจัดทำบอร์ดความรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.....	42
ใบกิจกรรมที่ 2.3	การออกแบบโมเดลการเกษตรที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง.....	44
	แบบฝึกหัดบทเรียนที่ 2.....	45

บทเรียนที่ 3 ศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน..... 47

3.1 เป้าหมายของศาสตร์พระราชา.....	48
3.2 แนวคิดและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	49
3.3 เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	53
3.4 ระบบเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	55
3.5 การพัฒนาที่ยั่งยืนในนโยบายชาติต่าง ๆ.....	56
ใบกิจกรรมที่ 3.1 วิเคราะห์กรณีศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวคิดศาสตร์พระราชา	59
ใบกิจกรรมที่ 3.2 การออกแบบโครงการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง.....	60
ใบกิจกรรมที่ 3.3 การออกแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	62
แบบฝึกหัดบทเรียนที่ 3.....	64

บทเรียนที่ 4 โครงการพระราชดำริ แนวคิด และการดำเนินงาน..... 66

4.1 ความเป็นมา แนวคิดและหลักการของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.....	67
4.2 พระราชดำริที่เป็นแนวทางของโครงการตามพระราชดำริต่าง ๆ.....	69
4.3 โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่จัดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำ	74
4.4 โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่ร่วมปกป้องทรัพยากรและสภาพภูมิอากาศ	84
ใบกิจกรรมที่ 4.1 การสรุปประเด็นสำคัญของแนวพระราชดำริของโครงการต่าง ๆ.....	91
ใบกิจกรรมที่ 4.2 การออกแบบโครงการพัฒนาโดยใช้แนวคิดพระราโชบายสืบสาน รักษา ต่อยอด.....	92
ใบกิจกรรมที่ 4.3 การประยุกต์ใช้โครงการพระราชดำริในการดำเนินชีวิต.....	93
แบบฝึกหัดบทเรียนที่ 4.....	94

บทเรียนที่ 5 สืบสานโครงการพระราชดำริในรัชกาลที่ 10..... 96

5.1 พระราโชบายสืบสาน รักษา ต่อยอด สร้างสุขปวงประชา.....	97
5.2 จุดเริ่มต้นและความเป็นมาของโครงการพระราชดำริ.....	98
5.3 โครงการจัดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำ.....	98
5.4 โครงการร่วมปกป้องทรัพยากรและสภาพภูมิอากาศ.....	110
ใบกิจกรรมที่ 5.1 การวิเคราะห์โครงการพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	119
ใบกิจกรรมที่ 5.2 การประยุกต์ใช้โครงการพระราชดำริดำเนินชีวิตของตนเอง.....	120
แบบฝึกหัดบทเรียนที่ 5.....	121

บทเรียนที่ 6 ศาสตร์พระราชากับการใช้ชีวิต..... 124

6.1 หลักการและแนวพระราชดำริที่ใช้ในการดำเนินชีวิต.....	125
6.2 การประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชากับชีวิตประจำวัน.....	126
6.3 การประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชากับการประกอบอาชีพ.....	128
6.4 บุคคลตัวอย่างที่ประยุกต์ศาสตร์พระราชากับการดำเนินชีวิต.....	131
ใบกิจกรรมที่ 6.1 การประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชากับชีวิตประจำวัน.....	138
ใบกิจกรรมที่ 6.2 การประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชากับการพัฒนาตนเอง และพัฒนาอาชีพ.....	139
ใบกิจกรรมที่ 6.3 การค้นหาข้อมูลบุคคลตัวอย่างที่ประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชากับ ในอาชีพและการดำเนินชีวิต.....	141
ใบกิจกรรมที่ 6.4 การถอดบทเรียนวิธีประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชากับ ตามกรณีของบุคคลตัวอย่าง.....	142
แบบฝึกหัดบทเรียนที่ 6.....	144

บทเรียนที่ 7 การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยศาสตร์พระราช..... 146

7.1 พระราโชบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น.....	147
7.2 การประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชากับพัฒนาท้องถิ่น ชุมชนและสังคม.....	147
7.3 ชุมชนตัวอย่างที่ประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชากับการจัดการ.....	150
7.4 การประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชากับพัฒนาประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ.....	156
7.5 ความสำเร็จของการพัฒนาตามหลักการของศาสตร์พระราช.....	158
ใบกิจกรรมที่ 7.1 สำรวจและพัฒนาโครงการศาสตร์พระราชในชุมชน.....	160
ใบกิจกรรมที่ 7.2 การค้นหาข้อมูลประเทศอื่น ๆ ที่ประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชากับ ในการพัฒนาประเทศ.....	161
ใบกิจกรรมที่ 7.3 การวิเคราะห์ข้อมูลประเทศอื่น ๆ ที่ประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชากับ ในการพัฒนาประเทศ.....	162
แบบฝึกหัดบทเรียนที่ 7.....	164

บรรณานุกรม..... 166

การพัฒนาอย่างยั่งยืน

หลักการของศาสตร์พระราชา

หัวเรื่องหลัก

- 1.1 ความเป็นมาของศาสตร์พระราชา
- 1.2 ความหมายและความสำคัญของศาสตร์พระราชา
- 1.3 หลักการที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์พระราชา
- 1.4 ประเภทและขั้นตอนหลักการทรงงานของศาสตร์พระราชา
- 1.5 ศาสตร์พระราชาตามพระราโชบายของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

สแกนเพื่อดู
e-book 4 ส
บนมือถือ

ผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับบทเรียน

1. เข้าใจหลักการและแนวคิดของศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
2. รู้หลักการนำศาสตร์พระราชาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและงานอาชีพ
3. ตระหนักถึงคุณค่าและเจตคติที่ดีในการดำเนินชีวิตตามแนวทางของศาสตร์พระราชา

แนวคิดหลัก

ศาสตร์พระราชา หมายถึง องค์ความรู้ที่เกิดจากด้านวิทยาศาสตร์ ศิลปกรรมศาสตร์ ชีวิต วัฒนธรรม และนวัตกรรมต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากการศึกษาเพื่อความรู้ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร องค์ความรู้ที่ได้นำไปปฏิบัติก่อประโยชน์ให้กับสังคม ประเทศชาติ

สมรรถนะการเรียนรู้

1. แสดงความรู้เกี่ยวกับหลักการและแนวคิดของศาสตร์พระราชา
2. วิเคราะห์และเชื่อมโยงศาสตร์พระราชากับบริบทของตนเองและสังคม
3. ประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต

จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม

1. อธิบายความเป็นมาของศาสตร์พระราชาได้อย่างเหมาะสม
2. อธิบายความหมาย และความสำคัญของศาสตร์พระราชาได้อย่างเหมาะสม
3. อธิบายหลักการที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์พระราชาได้อย่างเหมาะสม
4. อธิบายประเภทและขั้นตอนหลักการทรงงานของศาสตร์พระราชาได้อย่างเหมาะสม
5. อธิบายศาสตร์พระราชาตามพระราโชบายของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวได้อย่างเหมาะสม
6. มีเจตคติและกิจนิสัยที่ดีในการปฏิบัติตามศาสตร์พระราชาได้อย่างเหมาะสม

เนื้อหาสาระ

ศาสตร์พระราชา เป็นองค์ความรู้ที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย กล่าวได้ว่า ศาสตร์พระราชาเป็นองค์ความรู้เพื่อเกื้อหนุนชีวิตความเป็นอยู่ในทุกด้านของประชาชน เป็นองค์ความรู้ที่สะสมและพัฒนาเป็นลำดับขั้นตอนอย่างต่อเนื่องยาวนานถึงกว่า 70 ปี เป็นศาสตร์ที่ทันสมัย มีศูนย์กลางการเรียนรู้และการแก้ไขปัญหาเป็นการพัฒนาคนที่มีรอบด้าน มองการณ์ไกล และเน้นความยั่งยืน ก่อนที่ประชาคมโลกจะตื่นตัวในเรื่องนี้ เป็นแนวทางการพัฒนาที่มุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยทุกหมู่เหล่า

1.1 ความเป็นมาของศาสตร์พระราชา

พระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรไทย ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2489 พระองค์ทรงเปลี่ยนสาขาการศึกษาจากสาขาวิศวกรรมศาสตร์ มาเป็นทรงศึกษาด้านกฎหมายและรัฐศาสตร์ เพื่อเตรียมพระองค์ด้านวิชาความรู้ให้สอดคล้องกับพระราชภารกิจที่จะมีขึ้น ในฐานะพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรไทย นอกจากนั้นพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังประเทศต่าง ๆ หลายประเทศเพื่อทรงศึกษาสภาพความเป็นอยู่ การปกครอง และลักษณะการดำเนินการที่ประเทศต่าง ๆ ปฏิบัติต่อประชาชนในประเทศนั้น ๆ เพื่อใช้ประโยชน์สำหรับประเทศไทยต่อไป

เมื่อเสด็จนิวัติพระนครและประกอบพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 พระองค์ได้มีพระปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีว่า **“..เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม..”** ซึ่งในช่วงแห่งการครองราชย์ของพระองค์ได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสนองพระปฐมบรมราชโองการนี้ตลอดระยะเวลา 70 ปี แห่งการครองราชย์ สิ่งต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงทดลอง ทรงริเริ่ม และทรงแนะนำให้หน่วยงานหรือประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ ได้ก่อเกิดองค์ความรู้ที่เรียกว่า **ศาสตร์พระราชา** ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตจนเป็นที่ประจักษ์แก่ประชาชนชาวไทยตลอดจนประเทศต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย ลักษณะที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงดำเนินการเพื่อให้พสกนิกรของพระองค์มีความเป็นอยู่ที่ดี อาจแบ่งได้เป็นการสอนหรือชี้แนะ การแก้ปัญหา และการให้ความยั่งยืน

“ศาสตร์พระราชา ศาสตร์แห่งแผ่นดิน”

รูปที่ 1.1 ศาสตร์พระราชา ศาสตร์แห่งแผ่นดิน

ที่มา : <https://www.shorturl.asia/pjyNO>

1.2 ความหมายและความสำคัญของศาสตร์พระราชา

ศาสตร์พระราชา (The King's Philosophy) เป็นคำศัพท์ที่เกิดขึ้นใหม่ ใช้กันอย่างแพร่หลายหลังจากพระบรมชนกนาถิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร สวรรคตใน พ.ศ. 2559 ก่อนพระองค์สวรรคตอาจมิใช่บ้าง แต่ใช้เฉพาะบางหน่วยงานหรือนักวิชาการที่ทำงานเกี่ยวกับพระองค์ ไม่แพร่หลายสู่สื่อสารมวลชน แต่หลังจากพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา อดีตนายกรัฐมนตรี และหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้ประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชาในการดำเนินชีวิตและบริหารประเทศ คำว่าศาสตร์พระราชาก็ถูกใช้แพร่หลายและกว้างขวางยิ่งขึ้น องค์ความรู้และนวัตกรรมของพระองค์ได้นำมาใช้พัฒนาช่วยเหลือปวงชนชาวไทยผู้ทุกข์ยากก่อน พ.ศ. 2559 โดยแยกออกตามองค์ความรู้ปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี และนวัตกรรมแต่ละอย่าง เช่น ทฤษฎีใหม่ (The New Theory) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) ศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการน้ำ ศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการสหกรณ์ศาสตร์ ฯลฯ

1.2.1 ความหมายของศาสตร์พระราชา

ความหมายของคำว่า **ศาสตร์พระราชา** นั้นมีหลายแหล่ง หลายนิยาม เมื่อพิจารณาแยกคำเพื่อค้นหาความหมาย พบว่ามี 3 คำ ดังนี้ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2554)

ศาสตร์ หมายถึง ระบบวิชาความรู้

พระ ในที่นี้ใช้ประกอบหน้าคำอื่น แสดงความยกย่องและเป็นผู้ที่มีเมตตา กรุณา ทรงคุณงาม ความดี

ราชา หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน พระมหากษัตริย์

เมื่อรวมคำทั้ง 3 คำ ศาสตร์พระราชา หมายถึง ระบบวิชาความรู้แห่งพระมหากษัตริย์

ศาสตร์พระราชา หมายถึง ความรู้ (Knowledge) ที่เกิดจากปัญญา (Wisdom) ด้วยการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง จนเกิดเป็นองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ของพระบรมชนกนาถิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จนกระทั่งเป็นโครงการตามพระราชดำริถึง 4,877 โครงการ ครอบคลุมปัจจัยแวดล้อมที่สำคัญต่อชีวิต ได้แก่ ด้านแหล่งน้ำ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการเกษตร ด้านคมนาคม และการสื่อสาร ด้านสาธารณสุข ด้านสังคม และด้านการศึกษา ฯลฯ และการดำรงชีวิตด้านส่งเสริมอาชีพของมนุษยชาติตั้งแต่เกิดจนตาย องค์ความรู้ทั้งหมด คือ แนวทางการดำเนินการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งศาสตร์พระราชาและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) (สมบัติ นพรัก, 2561)

ศาสตร์พระราชาของพระบรมชนกนาถิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ซึ่งสรุปได้ว่า องค์ความรู้สำคัญที่ทรงศึกษา สังสม พัฒนา เพื่อการพัฒนาประเทศให้ประชาชนอยู่ดี กินดี และมีความสุข ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกิจที่ทรงทำตามคำที่ทรงแนะ ทรงสอนจากพระประสบการณ์ 3 มิติคือ มิติที่ 1 ศาสตร์แห่งการพัฒนา มิติที่ 2 ศาสตร์แห่งความประพฤติการครองตนในสังคมอย่างสงบสุข มิติที่ 3 ศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกัน ประองตองและสงบสุข ซึ่งมีพื้นฐานมาจาก 3 ป ได้แก่ ปฏิบัติ ปรีชาญาณและปฏิเวธ (วิชญ์ เครืองาม, 2560)

ศาสตร์พระราชา หมายถึง องค์ความรู้และภูมิปัญญาของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ได้พระราชทานผ่านวิธีการต่าง ๆ ด้วยความมุ่งหมาย ป้องกันหรือแก้ไขปัญหา เพื่อสร้างวิถีชีวิตสังคมที่มีความปกติสุขให้แก่เหล่าพสกนิกรและมนุษยชาติ ทั้งปวง ให้ดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง สันติสุขและยั่งยืน (คณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ, 2560)

ศาสตร์พระราชา หมายถึง ศาสตร์แห่งการพัฒนาในสังคมไทย ซึ่งมี 3 ศาสตร์ คือ ศาสตร์ชาวบ้าน ศาสตร์สากล และศาสตร์พระราชา โดยศาสตร์ที่ 3 เป็นศาสตร์ที่ประเทศอื่นไม่มี ศาสตร์พระราชา คือ โครงการตามพระราชดำริที่กว้างกว่าโครงการ ทั้งการจัดการดิน การจัดการน้ำ การเกษตรแปรรูป พลังงาน ทางเลือก สิ่งแวดล้อมชุมชน การปลูกป่า ปลูกต้นไม้ ปลูกพืชผักสวนครัว โครงการพระราชดำริมีทุกอย่าง (เกษม วัฒนชัย, 2558)

สรุปความหมายของคำว่า **ศาสตร์พระราชา** หมายถึง องค์ความรู้ที่เกิดจากความฉลาดรู้ในด้าน วิทยาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ชีวิตวัฒนธรรม และนวัตกรรมต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากการศึกษาเพื่อความฉลาดรู้ ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร องค์ความรู้ที่ได้ นำไปปฏิบัติก่อประโยชน์ให้กับสังคมและประเทศชาติ

1.2.2 ความสำคัญของศาสตร์พระราชา

ศาสตร์พระราชาเป็นศาสตร์ที่ประกอบด้วยองค์ความรู้หลายอย่าง สำคัญที่สุด คือ ประกอบด้วย หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีพื้นฐานจากหลักทางสายกลางในพระพุทธศาสนาเป็นพุทธบูรณาการ โดยเชื่อมโยงใช้ศาสตร์ความรู้แขนงต่าง ๆ แก้ปัญหาเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของประชากร ปัญหา การจัดการทรัพยากรชนิดต่าง ๆ รวมทั้งสร้างความมั่นคงในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ศาสตร์พระราชาเป็นปรากฏการณ์ที่อยู่คู่ประชาชนชาวไทยมาไม่น้อยกว่า 70 ปี ที่พระมหากษัตริย์ ทรงทุ่มเทพระวรกายทรงงาน เพื่อปวงพสกนิกรของพระองค์ในสถานที่ทั่วทุกสารทิศ ในฐานะกษัตริย์ นักปราชญ์ ทรงได้ใช้ศาสตร์พระราชาทรงงานช่วยเหลือประชาชน เพื่อให้ประชาชนของพระองค์ได้รับ ประโยชน์สูงสุด ด้วยเหตุนี้ ศาสตร์พระราชาจึงถือว่าเป็นศาสตร์ที่มีความสำคัญยิ่งต่อยุคสมัยที่ประเทศไทย เป็นนวัตกรรม

1.3 หลักการที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์พระราชา

1.3.1 ประเภทขององค์ความรู้ของศาสตร์พระราชา

ประเภทของศาสตร์หรือองค์ความรู้ ถูกแบ่งออกเป็น 4 ประเภทหลัก คือ ศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Science) ศาสตร์บริสุทธิ์ (Pure Science) ศาสตร์สังคม (Social Science) และศาสตร์ประยุกต์ (Applied Science) ศาสตร์พระราชาจัดอยู่ในประเภทของศาสตร์ประยุกต์ หมายถึง การผสมผสาน บูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นศาสตร์ธรรมชาติ ศาสตร์บริสุทธิ์ และศาสตร์สังคม เพื่อให้เกิดนวัตกรรม หรือองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่น การประยุกต์ความรู้เรื่อง ดิน น้ำ

อากาศ ซึ่งเป็นศาสตร์ธรรมชาติ เข้ากับเรื่องสารเคมีทั้งที่เกี่ยวกับปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช และความรู้เรื่องพืชหรือสัตว์ที่เกี่ยวกับชีววิทยา ซึ่งเป็นศาสตร์บริสุทธิ์ จนเป็นเกษตรศาสตร์ ศาสตร์ประเภทประยุกต์

1.3.2 หลักการ แนวคิดและความเป็นไปได้เชิงปฏิบัติ

พระองค์ทรงศึกษา ค้นคว้า ทดลอง หรือใช้หลักการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) ตามขั้นตอนสำคัญ 5 ขั้นตอนนี้

1. **กำหนดปัญหา** สิ่งที่ต้องการค้นหาคำตอบ
2. **ตั้งสมมติฐาน** คาดเดาคำตอบที่น่าจะเป็น สำหรับประเด็นปัญหาที่กำหนด เพื่อท้าทายให้ศึกษาค้นคว้าและทดสอบว่า คำตอบตามสมมติฐานเป็นจริงหรือเท็จ
3. **เก็บรวบรวมข้อมูล** เก็บข้อมูลนั้น ๆ ที่เกี่ยวข้องจากการศึกษา ค้นคว้า และทดสอบ
4. **วิเคราะห์** นำข้อมูลที่รวบรวมได้ไปวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติหรือวิธีอื่น ๆ ที่เหมาะสม
5. **สรุปและตีความ** ว่าสมมติฐานที่กำหนดไว้เป็นจริงหรือเป็นเท็จ

ผลจากการศึกษา ค้นคว้า และทดลองด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ทำให้ได้ข้อค้นพบที่เป็นความรู้ถูกต้อง เชื่อถือได้ พิสูจน์ได้ ที่เรียกในทางวิชาการว่า **องค์ความรู้ (Body of Knowledge) หรือศาสตร์ (Science)**

พระองค์ทรงศึกษา ค้นคว้าและทดลองผ่านโครงการต่าง ๆ มากมาย นอกจากนี้พระองค์ท่านทรงบูรณาการระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือที่เรียกว่า **ศาสตร์ชาวบ้าน** กับศาสตร์สมัยใหม่ที่เรียกว่า **ศาสตร์สากล** จนได้เป็นแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด (Best Practices)

1.4 ประเภทและขั้นตอนหลักการทรงงานของศาสตร์พระราช

1.4.1 ประเภทของศาสตร์พระราช

คณะกรรมการการศึกษาปรัชญาทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราช (2560) วิจัยเรื่อง ศาสตร์พระราช สรุปเกี่ยวกับการจัดประเภทของศาสตร์พระราชได้ 3 ประการ ดังนี้

1. แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราช

1.1 แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชโดยมิติเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา มีรายละเอียดดังนี้

1) **การเข้าใจ** คือ สร้างให้เกิดความเข้าใจในข้อมูลพื้นฐาน ทุกมิติของชุมชน ค้นหารากของปัญหา และรวบรวมองค์ความรู้ของโครงการพระราชดำริทั่วประเทศ เช่น พุดคุย สร้างความคุ้นเคยกับคนในพื้นที่ การวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูลอย่างรอบด้านจากคนในพื้นที่ที่ประสบปัญหาจริง ทั้งให้ข้าราชการเข้าใจชาวบ้าน และทำให้ชาวบ้านในพื้นที่เข้าใจการทำงาน ประโยชน์โผล่ผลของข้าราชการรวมทั้งข้อดีและข้อเสียในฐานะผู้รับผลกระทบ ผู้รับบริการ และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียด้วย

เข้าใจ (Understanding) ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบย่อย คือ การใช้ข้อมูลที่มีอยู่ (Existing Data) การใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Data) การวิเคราะห์และวิจัย (Analytics and Research) และการทดลองจนได้ผลจริง (Experiment till Actionable Results)

2) **การเข้าถึง** คือ สื่อสารและสร้างการมีส่วนร่วม สร้างความเข้าใจและความมั่นใจกับชุมชน ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนามากที่สุด โดยผู้พัฒนารู้สึกถึงปัญหา ความทุกข์ ความเจ็บปวดของคนในพื้นที่ และเกิดสำนึกร่วมฝ่าฟันปัญหาต่าง ๆ ไปด้วยกัน โดยยึดมั่นในความจริงที่ว่า ไม่ว่ามนุษย์แตกต่างกันทางใด แต่เราทุกคนเป็นมนุษย์เหมือนกัน อีกทั้งผู้ปฏิบัติต้องเข้าถึงใจของชาวบ้านในพื้นที่ สร้างประทับใจในความถูกต้อง ด้งาม ปฏิสัมพันธ์เป็นไปอย่างเหมาะสม ถูกต้องตามขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และจารีตประเพณี บนพื้นฐานของการให้เกียรติและให้อภัยซึ่งกันและกัน เป็นขั้นตอนที่ต้องใช้เทคนิควิธีที่แยบยล หากมีปัญหาหรืออุปสรรค ก็พร้อมที่จะร่วมมือแก้ไข ไม่ใช่หลีกเลี่ยงหรือปล่อยให้หน้าตาที่ความรับผิดชอบของผู้ร่วมงาน

เข้าถึง (Connecting) ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบย่อย คือ ระเบิดจากข้างใน (Inside-out Blasting) เข้าใจกลุ่มเป้าหมาย (Understand Target) และสร้างปัญญา (Educate)

3) **การพัฒนา** คือ เรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชน สร้างทีมพี่เลี้ยง ออกแบบหลักสูตร และแผนการพัฒนา การศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้และฝึกปฏิบัติของชุมชน รวมทั้งให้ทีมพี่เลี้ยงให้คำแนะนำในชุมชนและติดตามสนับสนุน ประเมินผล ใช้ทักษะการบริหารจัดการที่รวมปัจจัยต่าง ๆ เช่น ทุน คน องค์ความรู้ เทคโนโลยี ศาสนา วัฒนธรรม ช่วยพัฒนาคน สังคมและประเทศให้เจริญขึ้น การพัฒนาที่ถูกต้องจะเกิดขึ้นได้เมื่อมีความเข้าใจที่ถูกต้องเป็นพื้นฐาน และมีการเข้าถึงเป็นพลังขับเคลื่อนทำให้เกิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชน พัฒนาทั้งวัตถุ และพัฒนาให้เหมาะกับบริบทและความต้องการอย่างแท้จริงอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยมาตรการที่ถูกต้องตามหลักวิชา ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยเป็นการตกลงทั้งฝ่ายผู้ให้และผู้รับ และสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาจิตใจของทั้งข้าราชการและชาวบ้าน

พัฒนา ยึดแนวพระราชดำริในการพัฒนานั้น เมื่อทรงเข้าใจ เข้าถึง แล้วจึงพัฒนา ทรงมีหลักการสำคัญ คือ เริ่มต้นด้วยตนเอง (Self-initiated)พึ่งพาตนเองได้ (Self-reliance) และต้นแบบเผยแพร่ความรู้ (Prototype and Role Model)

1.2 แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติภูมิสังคม พระองค์มีพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อค้นคว้า วิจัย แสวงหารูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคม ซึ่งแตกต่างกันตามสภาพพื้นที่ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของผู้คน รวมทั้งเพื่อศึกษาและทดลองแนวทางการพัฒนาแบบบูรณาการ จากการนำหน่วยราชการต่างกอง ต่างกรม ต่างกระทรวงมาทำงานเป็นคณะร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ผลานความร่วมมือร่วมใจทำงานเพื่อประชาชน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก ถือเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ติดต่อสื่อสาร ระหว่างบุคคล 3 กลุ่ม คือ นักวิชาการ นักปฏิบัติ และประชาชน

1.3 แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติหลักการทรงงาน 23 ประการ ความรู้และความเข้าใจในหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทำให้ภาคส่วนต่าง ๆ เห็นคุณค่าและยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการเจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาท เพื่อให้พึ่งตนเองได้ และขยายไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง สร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน หลักการทรงงานมีทั้งหมด 23 ประการ เช่น ไม่ติดตำรา ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ประหยัด เรียบง่าย บริการจุดเดียว แก้ปัญหาที่จุดเล็ก ๆ เป็นต้น

1.4 แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติการสร้างคนด้วยการศึกษาและการเรียนรู้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาและการเรียนรู้ของประชาชน โดยเฉพาะประชาชนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ทรงมุ่งเน้นอุดหนุนว่างการบริการทางการศึกษาที่ภาครัฐเข้าไม่ถึง ซึ่งการศึกษาที่พระองค์ทรงดำเนินการมีทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบ และตามอัธยาศัย

1.5 แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติหลัก 3 ป มีรายละเอียดดังนี้

1) **ปฏิบัติ** ทรงปฏิบัติให้เห็นเป็นประจักษ์ ทั้งการทรงงานเพื่อแก้ไขปัญหาแก่พสกนิกร การพัฒนาด้านต่าง ๆ การสร้างหรือประดิษฐ์สิ่งใหม่ขึ้น ไปจนถึงการครองพระองค์ในฐานะพ่อของแผ่นดิน หรือพระราชจริยวัตรที่มีต่อพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ ที่ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีในทุกด้าน รวมไปถึงด้านการใช้จ่าย ทรงดำรงตนอย่างสมถะ นับเป็นแบบอย่างในทางปฏิบัติให้แก่พสกนิกรได้อย่างแท้จริง

2) **ปรีชา** ทรงให้ความสำคัญในการศึกษาสำหรับเยาวชนและประชาชนทั่วไป ที่ได้พระราชทานผ่านพระราชดำริในการตั้งสถานศึกษาหรือแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ พระราชทานพระบรมราโชวาท พระราชดำรัส พระราชทานหลักการทั้งในด้านวิชาความรู้ ปลูกฝังด้านคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ทรงสอนผ่านหนังสือพระราชนิพนธ์ ปลูกความรักชาติผ่านบทเพลงพระราชนิพนธ์ ทรงฟื้นฟูและอนุรักษ์ด้านประเพณี วัฒนธรรมไทย รวมถึงทรงสอนผ่านพระราชจริยวัตรของพระองค์ด้วย ซึ่งล้วนเป็นประโยชน์ต่อประชากรชาวไทยและประเทศชาติเป็นส่วนรวม

3) **ปฏิเวธ** แสดงให้เห็นผลเป็นที่ประจักษ์ เพื่อขับเคลื่อนศาสตร์พระราชาไปสู่ประชาชน ทั้งในส่วนปฏิบัติและปรีชาที่ทรงทำอย่างต่อเนื่องยาวนานตลอดพระชนม์ชีพ ให้เห็นเป็นที่ประจักษ์โดยทั่วไป เช่น โครงการต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงริเริ่มและแก้ไขปัญหาให้แก่พสกนิกรทั่วประเทศ รวมถึงภาคส่วนต่าง ๆ และประชาชนที่ได้น้อมนำแนวพระราชดำริต่าง ๆ ไปปฏิบัติ จนประจักษ์ถึงผลที่เกิดขึ้นกับตนเอง เป็นต้น

2. หัวใจของศาสตร์พระราชา ประกอบด้วยศาสตร์แห่งการพัฒนา ศาสตร์แห่งความประพฤติก และศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกัน เป็นศาสตร์หรือแนวคิดในการสอนคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้ ความพอเพียง ความเพียร สติปัญญา วินัย ความเสียสละ ความสามัคคี ฯลฯ ซึ่งแนวคำสอนดังกล่าวล้วนวิเคราะห สักเคราะห์จากพระราชดำรัสพระบรมราโชวาท ณ วโรกาสต่าง ๆ

3. ศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยการจัดการน้ำ การจัดการดิน สหกรณ์ การจัดการป่าและสิ่งแวดล้อม นวัตกรรม เกษตรทฤษฎีใหม่ และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

รูปที่ 1.2 เกษตรทฤษฎีใหม่

ที่มา : <https://www.shorturl.asia/bap9A>

1.4.2 หลักการทรงงานตามศาสตร์พระราช

แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชโดยมิติหลักการทรงงาน 23 ประการ ความรู้และความเข้าใจในหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทำให้ภาคส่วนต่าง ๆ เห็นคุณค่าและยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการเจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาท เพื่อให้พึ่งตนเองได้และขยายไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง สร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน หลักการทรงงาน 23 ประการ มีดังนี้

รูปที่ 1.3 หลักทรงงาน 23 ประการ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9

ที่มา : <https://www.google.com/url?sa=i&url=>

1. ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ ก่อนที่ทรงพระราชทานโครงการใด ๆ ทรงศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้รายละเอียดที่ถูกต้อง เพื่อพระราชทานความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว ตรงตามความต้องการของประชาชน

2. ระเบิดจากข้างใน สร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนพร้อมรับการพัฒนาเสียก่อน ค่อยมาสู่สังคมภายนอก ต้องเข้าใจภูมิประเทศ ผู้คนในหลากหลายปัญหา ทั้งด้านกายภาพ ด้านจารีตประเพณี และวัฒนธรรมเสียก่อน ในระหว่างดำเนินการทำให้คนในชุมชนนั้นเข้าใจเราด้วย เพื่อให้เกิดประโยชน์เกิดขึ้น ตามที่เรามุ่งหวังไว้ เมื่อรู้ปัญหาแล้วแล้วต้องเข้าถึง นำไปปฏิบัติให้ได้ และต้องทำให้เขาอยากเข้าถึงเราด้วย

3. แก้ปัญหาที่จุดเล็ก ทรงมองปัญหาในภาพรวม (Macro) ก่อนเสมอ แต่การแก้ปัญหของพระองค์ เริ่มจากจุดเล็ก ๆ (Micro) คือ แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่คนมักจะมองข้าม และค่อย ๆ ทำไปทีละส่วน

4. ทำตามลำดับขั้น พระองค์ทรงเริ่มต้นจากสิ่งที่จำเป็นของประชาชนที่สุดก่อน ได้แก่ สาธารณสุข เมื่อมีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงแล้ว จะทำประโยชน์ด้านอื่นๆ ต่อไปได้ จากนั้นเป็นเรื่องสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และสิ่งจำเป็นในการประกอบอาชีพ เช่น ถนน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภค ที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชน โดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงให้ความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยี ที่เรียบง่าย เน้นปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ราษฎรปฏิบัติได้และเกิดประโยชน์สูงสุด

5. ภูมิสังคม การพัฒนาใด ๆ ต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้น และสังคมวิทยา เกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอของคน ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน

6. องค์กรรวม ทรงมีวิธีคิดอย่างองค์กรรวม (Holistic) หรือมองอย่างครบวงจร ในการพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับโครงการหนึ่งนั้น ทรงมองเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น และแนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยง เช่น กรณีทฤษฎีใหม่ ที่ทรงมองทั้งแนวทางประกอบอาชีพ การถือครองที่ดิน การบริหารจัดการที่ดินและแหล่งน้ำ การจัดการและการตลาด รวมถึงการรวมกลุ่มให้เข้มแข็ง เพื่อพร้อมที่จะออกสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกได้อย่างครบวงจร

7. ไม่ติดตำรา ลักษณะของการพัฒนาที่อนุโลมและรวมชอมกับสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสภาพของสังคมจิตวิทยาแห่งชุมชน คือ ไม่ติดตำรา ไม่ผูกมัดติดกับวิชาการและเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่เหมาะสมของคนไทย

8. ประหยัด เรียบง่าย ทรงใช้หลักแก้ไขปัญหด้วยความเรียบง่ายและประหยัด ราษฎรทำไดเองหาได้ในท้องถิ่น และประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้น ๆ มาแก้ไขปัญหโดยไม่ต้องลงทุนสูง หรือใช้เทคโนโลยีที่ไม่ยุ่งยากนัก เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุด

9. ทำให้ง่าย (Simplicity) ทรงคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุง และแก้ไขงานการพัฒนาประเทศตามแนวพระราชดำรินั้นไปได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยาก ซับซ้อน และสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และระบบนิเวศในส่วนรวม ตลอดจนสภาพในสังคมของชุมชนนั้น ๆ

10. การมีส่วนร่วม พระองค์ทรงเป็นนักประชาธิปไตย ได้ทรงนำประชาพิจารณ์มาใช้บริหารเพื่อเปิดโอกาสให้สาธารณชน ประชาชน หรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องพัฒนา